

Slovenski jezik in Zakon o visokem šolstvu – želimo ostati Pleteršnikovi ponosni nadaljevalci imenitne slovenščine

MARKO JESENŠEK

Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Ljubljana, Slovenija;
Univerza v Mariboru, Filozofska fakulteta, Maribor, Slovenija
marko.jesensek@um.si

DOI: <https://doi.org/10.18690/um.5.2026.1>

ISBN 978-961-299-173-9 (pdf; Univerza v Mariboru, Univerzitetna založba)

ISBN 978-961-6320-62-7 (pdf; Slavistično društvo Maribor)

Pleteršnikov slovensko-nemški slovar je združil najboljše, kar je ponujalo slovensko slovaropisje, temu pa je dodal številne rokopisne zbirke in sistematično zbrano gradivo slovenskega jezika v 19. stoletju; nastal je najboljši slovar slovenskega jezika, ki vsebuje tudi sodobno glasoslovno teorijo in nastavke za slovenski pravopis, hkrati pa je pokazal tudi Pleteršnikov odnos do jezika nasploh – zagovarjal je slovenski učni jezik in hkrati učenje in znanje čim več tujih jezikov. Pleteršnikov pogled na materinščino je soočen s prizadevanji za spremembo Zakona o visokem šolstvu in nespametno željo, da postane angleščina učni jezik na slovenskih univerzah.

Ključne besede: Maks Pleteršnik, slovenski jezik, učni jezik, Zakon o visokem šolstvu, 15. člen

Pleteršnik's Slovene-German Dictionary accumulates the best Slovene lexicography could offer, adding also numerous manuscript collections and systematically gathered material from the Slovene language of the 19th century. This resulted in the creation of the best existing dictionary of the Slovene language, containing also a contemporary phonological theory and the foundations for a Slovene handbook of orthography. Indeed, it also demonstrates Pleteršnik's attitude towards language in general – it defends Slovene as the language of instruction and at the same time as a language which by contrast is used for the understanding of numerous foreign languages. Pleteršnik's view of the mother tongue is currently confronted with the effort to amend the Law on Higher Education demonstrated in the senseless desire for English to become the language of instruction at Slovene universities.

Keywords: Maks Pleteršnik, Slovene, language of instruction, Law on Higher Education, Article 15

Uvod¹

Maks Pleteršnik je prvo šolsko izobrazbo dobil v Pišecah (danes OŠ Maksa Pleteršnika, Pišece), gimnazijo je obiskoval v Celju (1851–1859), na Dunaju pa je študiral klasično filologijo in slavistiko ter se slovaropisno izpopolnjeval pri Francu Miklošiču. Služboval je v Mariboru, Celju, Gorici in Trstu, leta 1871 pa se je zaposlil kot profesor na edini slovenski gimnaziji v Ljubljani. Dijake – med njimi je bil zelo spoštovan, ker jih je vzgajal tako, da jim je bil zgled za ljubezen do materinščine in »doslednosti v življenju po veri« – je navduševal za učenje jezikov, slovenščino pa je povezoval z domoljubjem in poštenim (krščanskim) življenjem. Pleteršnik je sinonim za slovenski jezik in kulturo: »Dal narodu je svojemu zaklad, odkril bogastvo mu slovenskega jezika.« Kot slovaropisec (Koletnik 2024) se je proslavil s petimi pomembnimi deli: *Lexicon paleoslovenico-graeco-latinum, emendatum auctum* – korekture Miklošičevega starocerkvenoslovanskega slovarja (1862–1865); *Latinsko-slovenski slovník za tretji in četrti gimnazijski razred, po latinsko-nemškem J. A. Rožeka – črke C, D, M* (1882); *Wiesthalerjev latinsko-slovenski slovar* (1925, rokopis); *Rokopisna zbirka zemljepisnih imen* (1876–) in *Slovensko-nemški slovar* (1894/95). Napisal je več razprav o slovanski tematiki: *Najstarša dōba slovenske zgodovine, Čitalnica, III* (1863); *Ivan Andrejevič Krylov* (1868); *Slovenci pod Karlom Velikim in naslednikih iz njegove rodovine* (1871); *Slovanstvo* (poglavji *Slovenci*; *Hrvati in Srbi* (1874); *Slavnostni dnevi v zlati slovanski Pragi* (1974); *Vodnik, učitelj lj. gimnazije* (1875) in *Slovenščina na ljubljanskem liceju* (1887). Objavljal je razprave o antični tematiki: *Die Vergleiche im Homer und in den serbischen Volksliedern* (1865); *Prispodobе v Homeru in v srbskih narodnih pesmih* (1873); *Sužnost pri starih Grkih* (1877); *Periklej* (1877); *Prvi dnevi drugega triumvirata* (1880); *Odgoja pri starih Rimljanih* (1875); *Slike iz starogrškega življenja* (Zora 1872); *Gledališče v starih Atenah* (LMS 1872/73) in *Antigona* (1875). Znani so njegovi prevodi: *Slovo o polku Igorjeve* (1866); *Kaliforniske povesti* (1876); *Desno oko poveljnikovo* (1877); *Gospoda Thompsona izgubljeni sin* (1877); *Špijonova usoda* (1916) in *Ali plavaj ali utoni* (1880). Objavil pa je tudi tri članke s področja slovenske jezikovne politike: *Slovenska skupina* (Slovenec, 1866);

¹ Članek je nastal v okviru Raziskovalnega programa št. P6-0156 Slovensko jezikoslovje, književnost in poučevanje slovenščine, ki ga financira Javna agencija za znanstvenoraziskovalno in inovacijsko dejavnost Republike Slovenije (ARIS).

Naša prihodnost (Slovenski narod, 1868) in *Odgovori na »Vedino« anketo o jugoslovanskem vprašanju* (Veda, 1913).

V drugi polovici 19. stoletja se je odpovedal »slepi ulici«, ki je vodila v jezikovno odpadništvo in nadomeščanje slovenskega jezika s takrat globalno nemščino, ki je v javnosti dajala »posebne pravice in ugodnosti in boljši položaj« določenim uporabnikom (jezik v javnosti), ali vseslovanskemu in še prej ilirskemu jeziku v literaturi (umetnostni jezik). Pleteršnik je vedel, da je slovenski pisatelj po Prešernu sposoben ubesediti v slovenščini katero koli vsebino na način, da dobi visoko umetniško vrednost. Slovenščina je za Pleteršnika postala jezik, ki ga ne smemo pozabiti in uporabljati le za splošno sporazumevanje v »domačijem okolju« – Pleteršnik ni bil »samo« srednješolski profesor latinščine in slovenščine, ampak človek, ki je razumel, da brez slovenskega jezika ne bo Slovencev! Seveda ni oral ledine... Če bi bil Pleteršnik začetnik te misli, je vprašanje, ali bi naš jezik obstal. Megiser, nemški učenjak in slovaropisec, se je leta 1592 poklonil slovenskemu jeziku, ko je spoznal, kašen dosežek je bil leta 1584 prevod *Bible* v slovenščino (kranjščino), ki jo je občudoval in spoštoval, ker je bila leta 1584 deveti (!) evropski (in s tem tudi svetovni) jezik s svojo slovnico.

Ali se danes sploh zavedamo, kako pomembno dejanje je bilo, da je tujec uvrstil še ne deset let kodificirano slovenščino v slovar najuglednejših jezikov tistega časa (Megiserjev latinsko-nemško-slovensko-italijanski slovar)? Rektorji slovenskih univerz v 21. stoletju na to pozabljajo in slovenščino poskušajo izriniti iz univerzitetnih predavalnic. Zakaj je potrebna anglizacija slovenskega visokega šolstva? Kaj je v ozadju spreminjanja Zakona o visokem šolstvu (8. oz. 15. člen)? Ali se ne znamo učiti iz zgodovine? Ne poznamo ljudi, ki so razumeli vlogo in pomen materinščine v vzgoji in izobraževanju, v javni rabi nasploh? Pleteršnik je bil jasan – izrinjanje slovenščine je velika zabloda, tragedija za slovenski narod in kulturo.

Pleteršnik in slovenstvo

Pleteršnik je bil ponosen pripadnik slovenskega naroda in se ni podrejal avstrijskemu nemštvu ali ogrskemu madžarstvu, ki sta si konec 19. stoletja lastila oblast v Sloveniji. V svojem slovarju sicer nima iztočnice *slovenstvo*, vendar pa pripadnost slovenskemu narodu, kulturi in miselnosti izraža z novoknjžno iztočnico *sloveniti*, in sicer v prvem pomenu 'delati

kaj slovensko’ in v drugem pomenu ‘*prevajati v slovenščino*’, npr.: (*nem.* »von« ali »Edler von« *pred imeni se sloveni z besedo »plemeniti«*, *n. pr. I. pl. Thalberg, J. (Edler) von Thalberg*); še bolj natančno pa z iztočnico *posloveniti*, in sicer s prostomorfemskim procesnim glagolom *posloveniti se*, ki z obveznim glagolskim morfemom *se* daje nov pomen ‘*postati Slovenec*’ = ‘*prebivalci so se poslovenili*’. Pleteršnik za ta pomen navaja nemški ustreznici *slovenisiert werden* in *ein Slovene werden*, s tem pa v slovar uvaja lastno imen za pripadnika naroda *Slovenec*, in sicer v ponazarjalnem gradivu v geselskih člankih, npr. z navedki iz slovenščine (1) Uvoda h Krstu pri Savici najimenitnejšega slovenskega pesnika Franceta Prešerna: **moríti**, -ím. *Slovenec že mori Slovenca, brata*; (2) Levstika: **odmêra**, *f. Slovenec dela raji bolj kratke odmere v govoru*; **zavíjati 1.**, -am. *preudariti, kako Slovenec zavija*; in nemščine (3) **nëmčák**, *m. ein schlecht deutsch sprechender Slovene* (tj. Slovenec, ki slabo govori nemško). Iz samostalnika sta izpeljani tudi pridevniški obliki *slovenski* in *slovenji* v iztočnicah **slovênski**, adj. slovenisch in **slovénji**, adj. = slovenski. Pleteršnik je simbol slovenske narave kot svete celote, ki je ustvarila slovenstvo in ga ohranja, zanosno imenoval *mati slovenska zemlja*, navaja tudi načinovno besedno zvezo *po slovensko govoriti* v pomenu ‘*obvladati slovenski jezik v govorjeni obliki*’, odsvetuje pa zastarelo besedno zvezo *po slovenski*, ki jo imenuje za »manj pravilno«. *Prelaga* (prevaja) *se na slovenski jezik*, npr. iztočnica **prelágati**, -am, v ponazarjalnem gradivu pa zapiše še več besednih zvez s levim ujemalnim prilastkom *slovenski*, npr.: **izmíkati**, -míkam, -čem. *Vodnik je prvi izmikal glasove slovenski liri*; **pisáč**, *m. slovenski pisachi*; **uvěkověčiti**, -věčím. *vreden, da se uvekoveči v slovenski knjigi*. Slovenci govorijo *slovenski jezik*, npr.: v ponazarjalnem gradivu geselskega članka **ztoľmáčiti**, -áčím. *v slovenski jezik iztolmačeni*, ali *slovenščino*, npr. v iztočnici **slovêňščina**, *f. die slovenische Sprache*. Novoslovenščino ali poenoten slovenski knjižni od sredine 19. stoletja imenuje *novejša književna slovenščina*, npr. v geselskem članku pri iztočnici **édan**, oziroma še bolj natančno *knjižna slovenščina*, npr. v geselskem članku **knjížon**, -žna, nemški izraz *die Schriftsprache* sloveni tudi s *pisna slovenščina* ali *pisni jezik* v geslu **písan**, -sna; *slovenščina* je *materni jezik* Slovencev, manj navadna je oblika *materinski jezik* (*die Muttersprache*), npr.: **jézik**, -íka. – Pleteršnik navaja za pravilno svojilni (ne vrstni!) pridevnik v besedni zvezi *materin jezik*, npr.: **máteran**, -rna. Slovenstvo je v slovarju močno poudarjeno in Pleteršnik zavrača *brez potrebe nemško govoriti*, za kar navaja dve iztočnici, starejšo **nëmškováti**, -ûjem in novoknjižno **nëmčeváti**, -ûjem in sklicujoč se na Levstika priporoča, naj se

slovenščina ne zgleduje preveč po duhu nemškega jezika. Kdor *nemškuje* oz. *nemčuje*, je *nemškovavec* in to nepotrebno jezikovno zablodo Slovencev predstavi s Prešernovo Novo pisarijo: [Tam, kjer po stari šegi še drekaajo/, kjer ne zmajêjo dost' al nič jezika]/, *besed nemšk'vavcev grdih ne poznajo*. Pleteršnik misli na nemškutarje, tj. na Slovence, ki so zatajili slovenstvo in so se zaradi lastnih interesov odločili za nemštvo ter prostovoljno germanizacijo ter se »priklonili« nemškim oblastnikom slovenskega (kulturnega) prostora – Pleteršnik je v geselskem članku **jâvkati**, -kam, -čem zato zelo čustveno, skoraj slabšalno zapisal, da je *teta javkala po nemško*. Mislim, da je enotni slovenski knjižni jezik v Pleteršnikovem slovarju prvi in najpomembnejši znak slovenske identitete, tj. temeljni slovenski simbol, ki omogoča slovensko miselnost, ohranja slovensko kulturno dediščino (Zver 2024) in ustvarja slovensko kulturo. Pleteršnik ga predstavlja kot odločitev za najboljše, ker se po jeziku razlikujemo od drugih in ker z njim vzbujamo povečano pozornost pri Neslovencih. Dokler imamo slovenščino, se bomo odločali po lastni volji, saj bomo zaradi zgodovinskega spomina in izjemnosti slovenstva obstajali kot nepodrejena posamezna danost, ki pripada skupnosti in jo bogati s svojo miselnostjo, posebnimi vrednotami, običaji in načini življenja (Stramljič Breznik 2020). Pleteršnik razume slovenstvo kot **posâmeznost**, f. *die Individualität*, oziroma kot **samobítnost**, f. *die Selbstständigkeit*, ki sta se razvijali sami brez vpliva nemštva. Škoda, da v slovarju ni iztočnice *slovenstvo* – samostalnik je bil novotvorba v času slovenskega narodnega preporoda, predhodni slovarji ga niso poznali, zato pa je bil pogost v Bleiweisovih *Novicah* in tudi pri Prešernu, ki ga Pleteršnik večkrat navaja v svojih geselskih člankih, ni pa iz njega izpisal besede *slovenstvo*, ki se pojavi npr. v elegiji *V spomin Matija Čopa*:

Séme, ki tí zasejál si ga, žé gre v klásje vesélo,
nam in za námi dokáj vnúkam obéta sadú.
Naj se učenóst in imé, část tvôja, roják! ne pozábi,
dokler tebi dragó v Kránji slovénstvo živí!
(Prešeren 1846)

Prav tako je beseda znana v prekmurski različici slovenskega knjižnega jezika pri npr. Jožefu Košiču, ki jo je v knjigi *Zobriszani Szloven i Szlovenka* med Mürov i Rábov zapisal v paru *krščanstvo* in *slovenstvo*, ki je v zgodovini slovenstva najtesneje povezan:

[...] zvün toga denok tüdi Goszpoudje dühovni ino szvetszki, ki sze majo szkrbeti za bo'so diko, ino szebi narocsenih krsztsenikov vremenitno i vekivecsno szrecio,

– pa i vezolne szlovensine postenye, – bi radi zvedli: jeli sze krsztsansztva i Szlovensztva mladike v-dober kraj vugibajo?! (Košič 1845: 16)

Najstarejši ohranjeni zapisi v slovenščini so *Brižinski spomeniki*, v katerih sta povezana krščanstvo in slovenstvo – škof Abraham je širil krščanstvo med Slovenci v slovenskem jeziku, ne v tujščini. V 16. stoletju je Trubarjev kranjski knjižni jezik vzporedni dosežek slovenskega protestantizma, enako prekmurski knjižni jezik v 18. stoletju med Prekmurci. Kranjska različica slovenskega knjižnega jezika je začela presegati zgolj cerkvene okvire in se je spogledovala z umetnostnim jezikom. To smer je začel Matija Kastelec z zbirko pridig *Nebeški cilj*, kasneje prirejenih za branje za vsak dan v *Mesecu božje ljubezni*, največjo literarno in jezikovno kakovost pa je dosegla z legendarnim slovenskim cerkvenim govornikom Janezom Svetokriškim. Na prelomu 17. in 18. stoletja je objavil več kot dvesto trideset svojih pridig v petih knjigah na skoraj tri tisoč straneh. Slovenci smo s *Svetim priročnikom* prvič pred Prešernom stopili na evropski in s tem tudi na svetovni parnas. Pridige Janeza Svetokriškega so bile takrat največ, kar je bilo mogoče ponuditi na področju cerkvenega govorništva, še več, njegova pridiga je bila za slovenski knjižni jezik nadomestna literarna zvrst, v kateri se je oblikoval in razvijal umetnostni jezik pred Prešernom. Slovenski literarni jezik se je oblikoval v katoliški pridizni literaturi od Janeza Svetokriškega do Antona Martina Slomška, Prešeren pa ga je na najboljši možni način osamosvojil v *Poezijah* in pokazal, da je slovenščina socialnozvrstno popolnoma razvit knjižni jezik, ki lahko ustvarja v najvišji možni meri tudi na področju literature. Prav zato je slovensko katoliško slovstvo logično nadaljevanje protestantske jezikovne tradicije in hkrati prelom, ki se je nadaljeval z razsvetljskim pogledom na jezik in željo, da bi ljubiteljski odnos do jezika dobil strokovno in znanstveno podlago. Anton Martin Slomšek je prvi med Slovenci teološko opredelil jezik kot Božji dar. V *Treh pridigah o jeziku*, ki so nastale med letoma 1825 in 1841, je Slomšek opozoril vernike na dolžnosti pred Bogom (*Za krščansko govorjenje*) in razložil, da je jezik več kot le preprosto sredstvo za sporazumevanje – jezikovna funkcija presega zemeljsko zavest, ker lahko človek le v materinščini doživlja nadnaravni svet vere, razume *Sveto pismo* in Boga, svoj izvor, tuzemsko in večno življenje (*Jezik je vir dobrega in zla*). V tretji pridigi *Svoj jezik je treba spoštovati* je predstavil značilnosti slovenskega jezika in kulture in utemeljil slovenstvo kot ontologijo duha, ki jo določa dvojnica *jezik* in *vera*. Slovenski jezik je povezal s četrto Božjo zapovedjo *Spoštuj očeta in mater, da boš dolgo živel in*

ti bo dobro na zemlji! Materni jezik je najvišja družinska vrednota, ki je povezana s spoštovanjem staršev in družinsko vzgojo – slovenstvo se začena z jezikom in vero staršev v dobri in pošteni krščanski družini ter se prenaša na slovensko družbo in krščansko skupnost nasploh. Slomšek je teološko utemeljitev slovenskega jezika izpeljal iz Prilike o talentih v Matejevem evangeliju:

Materinščina ima transcendenten temelj in funkcijo, saj omogoča posamezniku metafizična spoznanja in verovanja o razodetih Božjih resnicah. Teološka utemeljitev je proti koncu povzeta in vključena v antropološko utemeljitev v najširšem smislu: Slomšek v prvi osebi pove, da je celotno človekovo bivanje vpeto med »prvo« in »poslednjo« besedo – kar lahko razumemo kot človeško eksistenco, ki biva, govori, misli in sama sebe dojema v – slovenskem jeziku. Slovenski materni jezik je zato – povedano s sodobno govorico – eksistencial: je način bivanja Slovencev. V tem pogledu Slomšek kaže zanimivo občutljivost za notranjo vez ali celo istovetnost med (religioznim) življenjem posameznika in jezikovnim izražanjem. (<https://nl.ijs.si/e-zrc/slomsek/html/slomsek-sl3.html#sl3o>)

Maks Pleteršnik, slovenski znanstvenik in veren kristjan, »je bil reden gost v pišeškem župnišču in cerkvi: kot dijak, študent, profesor in upokojenec« (Ornik 1999: 45). Zanj velja, kot je to preprosto, a vsevedno izrazila zase tudi Martina Orožen (2010: 24): »V spreminjajoči se jezikovni zgradbi odkrivam nedosežno modrost Stvarnika!« Pleteršnikov *Slovensko-nemški slovar* je prav zato še sto trideset let po nastanku »največji ter najbogatejši zgodovinski slovar slovenskega jezika, ki je odločilno vplival na normiranje in razvoj slovenskega knjižnega jezika«, hkrati pa je osnova za vsako resno slovaropisno delo slovenskih in tujih jezikoslovcev. Pleteršnik je slovenski jezikovni prerok, ki je s slovarjem odprl pomembna jezikovno-politična vprašanja o rabi slovenskega jezika, kultiviranosti slovenščine in njenih visokih sporazumevalnih zmožnostih, s tem pa je konec 19. stoletja »odločno zavrnil nemškutarje in novoilirce« (Jesenšek 2018: 292).

Slovenska skupina

Podobno kot Slomšek se je tudi Pleteršnik pri delu rad skliceval na sveto-pisemska mesta, pri tem pa je pokazal tudi svojo vedro naravo. Ljubezen do modrosti je seveda na prvem mestu, ko gre za resno raziskovalno in znanstveno delo, vendar pa je znal dodati, da trdo delo ni le garanje, ampak je človeku tudi v užitek. Pleteršnik je šaljivo citiral iz Sirahove knjige *Bonum vinum laetificat cor hominis/Vino in glasba razveseljuje srce* (Sir

40,20). Slovaropisno delo zahteva veliko časa, napora in odrekovanja, zato pa človek potrebuje tudi odmor in »dobro pišeško vino«, ki »poživlja srce in razveseljuje dušo, če ga piješ ob pravem času in zmerno« (Sir. 31,28). Slovar je postavil kot vir izobrazbe in modrosti o slovenskem jeziku, ki bo koristil vsem Slovencem in tistim, ki »hočejo v tujini biti ukaželjni«, zato je to veličastno delo tudi hvalospev Stvarniku in prisposoda za duhovno hrano Slovencev: »Vino razveseljuje srce človeku, da pusti sijati obraze bolj kakor olje, kruh podpira srce človeku. (Ps 104,15).

Pleteršnikovo slovenstvo se je oblikovalo dlje časa, prvič pa ga je predstavil v članku, ki ga je napisal 7. oktobra 1866 in ga je 27. oktobra 1866 objavil v Einspielerjevem celovške časopisu *Slovenec*. V članku *Slovenska skupina* je predstavil jezikovnopolitične in kulturne razmere v Beneški Sloveniji, s katerimi se je dobro seznanil kot gimnazijski profesor slovenščine na gimnaziji v Gorici med letoma 1865 in 1867 in Trstu med letoma 1867 in 1871. Zedinjene Slovenije si ni zamišljal brez Beneških Slovencev, vendar pa je slovensko javnost opozarjal, da bi lahko prehod pod italijansko upravo po tretji italijanski osamosvojitveni vojni usodno spremenil položaja približno 30.000 Slovencev. Pleteršnik je besedilo napisal tik pred Beneškim plebiscitom (21. in 22. oktober 1866), tako da še ni vedel, kaj se bo zgodilo, čeprav je članek z olajšanjem uvedel z mislijo, da so bili »razbiti trdi okovi nemškega bunda«, ki so delili Slovence med avstrijsko in italijansko oblast. Brezbrižna dunajska politika se ne zavzema dovolj, da bi se Beneški Slovenci združili z matičnim narodom, če pa bodo prišli »pod italijansko žezlo«, bodo dokončno izgubljeni za slovenstvo, saj se »ošaben Lah« za njih ne bo zmenil. Pleteršnik je zelo dobro razumel razmere v Beneški Sloveniji, zato je Slovence pozval, naj naredijo vse, da bo prišlo do Zedinjene Slovenije na zahodni slovenski meji – združitev je imenoval za »sveto dolžnost« matice Slovenije, saj Beneški Slovenci niso dovolj močni, da bi se sami uprli tujcem:

Zadnji čas, preimenitni čas nam trka na duri priteči svojim rojakom v pomoč, ter ji skusiti rešiti pogubne nesreče [...]. Rotim vas pri milem Bogu, pobrinite se, da ne bodo še dalje pod petami gospodovanega ptujca. Združite se se svojimi kranjskimi, koroškimi in štajerskimi brati, pa stopite pred pravični stol Njegovega Veličanstva. Položite mu pred visoki sedež svojo pohlevno prošnjo s prepričevano besedo, kolike in kake važnosti je za nas in sploh za celo cesarstvo dobro utrjena narodna granica proti hlepečemu laškemu levu. (Pleteršnik 1866: 345)

Pleteršnik je zelo dobro poznal slovenske jezikovnopolitične in kulturno-zgodovinske razmere v stičnem slovensko-italijanskem prostoru. Zavzemal

se je za naravno državno mejo, ki ne bi razmejevala Slovencev, ampak bi jih povezala v celoto. Predlagal je mejo, ki bi potekala od rta Zdobe v Tržaškem zalivu, tj. od območja izliva Soče v Jadransko morje, do izliva Nadiže v Ter, ob Nadiži navzgor do Čedadu in nato naprej po narodni meji. Beneška Slovenija bi se tako v celoti združila z matičnim slovenskim narodom v Avstro-Ogrskem cesarstvu. Pleteršnik je zagovarjal Zedinjeno Slovenijo, ki je *condito sine qua non* za Slovence in bi bila pogoj za »kraljevino ali vojvodino Slovenijo«. Politično vprašanje je povezal s kulturnim in jezikovnim, tako da je ob graški univerzi zahteval še slovensko univerzo v Ljubljani, ob morebitni povezavi s Srbi in Hrvati v »regnum socium« pa je odprl tudi vprašanje slovenskega učnega jezika za slovenske študente na zagrebški univerzi. Združitev Slovencev v skupnem južnoslovanskem kraljestvu je razumel postopoma, in sicer je predlagal najprej ureditev zahodne slovenske meje, tako da se bo Beneška Slovenija geografsko in politično združila z matično Slovenijo pod Dunajem, nato pa bi se Slovenija v prihodnosti osamosvojila in povezala v kraljevino s Hrvati in Srbi. Pred tem je napovedal ureditev statusa slovenskega jezika kot državnega, uradnega in učnega jezika v Avstro-Ogrski in nato tudi v južnoslovanski kraljevini, v kateri se jezikovno vprašanje ne bi smelo nadaljevati po »avstrijski praksi«:

Slovenske dežele meje zdaj proti italijanskemu kraljestvu, in naša vlada, ako hoče imeti trden, živ jez proti njemu, mora gledati na vsaki način, da se narod slovenki in ž njim njegovo domovje ojači in ukrepi, to pa inace ni mogoče, nego da se vsi deli splošne naše domovine v eno edino telo zedinij. Avstrija! Poslušaj svete svojih zvestih podložnikov, okoristi se ž njimi, ker inace bi znal za kako leto na temelju narodnega prava zopet segati po tvojih in naših zemljah primorski naš sosed v zapadu! (Pleteršnik 1866: 346)

Naša prihodnost

Pleteršnikova jezikovnopolitična misel je najbolj natančna in jasna v razpravi *Naša prihodnost*, ki je v štirih nadaljevanjih (28. maj, 4. junij, 7. julij in 11. julij 1868) izhajala v časopisu *Slovenski narod*. Ivan Prijatelj je Pleteršnikovo razmišljanje imenoval za izvirno mladoslovensko in moderno romantično realistično, kar se kaže v slovanskem individualizmu, ki je v jeziku pravo nasprotje nemškemu uniformizmu in Pleteršnikovemu prepričanju, da mora biti slovenski umetnostni jezik tesno povezan z živim, govorjenim jezikom naroda. Članek bi »moral zaradi svoje tehtnosti in

narodnokulturne pravilnosti izvajanj stati v naši narodnokulturni čitanki» (Priatelj 1924: 414). Rdeča jezikovnopolitična nit Pleteršnikove razprave je misel o slovenski samostojnosti, ki določa ravnanje vsakega zavednega Slovenca. Joža Glonar je to misel imenoval za »slovensko voljo do samobitnega življenja« in jo je postavil za geslo Pleteršnikovemu nekrologu (Ornik 1999: 48):

V naših časih narod, kateri neče poginiti, ne pogine. Ko bi vsak Slovenec živo mislil in čutil: »Jaz sem Slovenec, jaz sem Slovan, moja narodnost ima toliko pravice obstati in razvijati se, kolikor vsaka druga – onda nam se ne bi bilo treba bati narodne smrti.« (Pleteršnik, 1868a)

Pleteršnik je povezal slovensko jezikovnopolitično vprašanje s skrbjo za slovenstvo in nejasnim položajem Slovencev med takratno stvarnostjo v Avstro-Ogrskem cesarstvu in načrtovano zedinjeno Slovenijo ter narodno prihodnostjo v zelenem južnoslovanskem kraljestvu s Hrvati in Srbi. Prihodnjo slovansko osamosvojitve je pogojeval z večjo slovensko jezikovnokulturno in narodnopolitično zavednostjo, izobraževanjem, kulturo, literaturo in dosledno slovensko jezikovno politiko in načrtovanjem. Razpravo je imenoval *Naša prihodnost*, upajoč, da bo »boljša od sedanjosti«, pri tem pa je postavil v izhodišče misel o zedinjeni Sloveniji in brezpogojnem delovanju v korist slovenskega naroda. Opozoril je na podrejeni položaj slovenskega jezika v javnosti, predvsem v šolah in uradih. Zavzel se je za narodne šole, vedoč, da je izobraževanje v tujščini, tj. v nemščini, životarjenje in bližnjica do narodne zaostalosti. Opozoril je na šolski sistem, ki slovenskim gimnazijcem »privošči« le petsto ur izobraževanja v materinščini, ali kot je Pleteršnik nazorno pojasnil »vsega skupaj tedaj kakih 42 dni« v osmih letih šolanja. Poučevanje v tujščini je mučenje slovenske mladine in zaviranje njenega intelektualnega in duhovnega razvoja, saj se znanje najbolj kakovostno prenaša in se mladini bistri um le po naravni poti, tj. v materinščini kot učnem in strokovnem jeziku. Nemškutarji opravljajo umazano delo namesto nemškega gospodarja: »Dobro vedo, da brez narodnih šol ne bomo nikdar imeli pravega izobraženega stanu, da bo vse naše slovstvo vedno le bolj diletantizem.« Slovenščina je manj vredna od nemščine, ne zato, ker bi bila »barbarska«, ampak zato, da se bodo slovenski gimnazijci z nemškim učnim jezikom lažje in hitreje ponemčili:

Vsakemu drugemu jeziku bi se pripoznali pravice v šoli, le naš se jim tako barbarski zdi, da mu ne dajo v šole in iz gole ljubezni do nas, skrbe za našo boljšo prihodnost in boje se, da ne bi zaostali v omiki nas krmijo z vse plemenitejšim mlekom nemštva. Res sijajna izjema v našem sebičnem stoletji! Lep izgled ljubezni

do bližnjega! Tedaj, ali nas z nemštvom pitajo iz gole ljubezni do nas, ker nas hočejo naprej spraviti, pa so toliko »tardi ingeni«, da ne sprevidijo, kako bi veliko bolj napredovali na narodni podlagi – ali pa imajo svoje sebične namene, nas polagoma ponemčiti »ad majorem Germaniae gloriam«. (Pleteršnik 1868a)

Pleteršnik je povezal narodni obstoj in zedinjeno Slovenijo s slovenskim jezikom. Jezikovno odpadništvo je izenačil z narodnim izdajstvom. Nemški učni jezik je bližnjica v nemštvo, Slovencev brez slovenskega jezika ni in če slovenskemu človeku vzameš materni jezik, ga izsloveniš in narediš za tujca na lastni zemlji. Nasilnemu nemštvu, ki ga spodbujajo nemškutarji v imenu nemških oblastnikov, se morajo Slovenci upreti z narodotvornim slovenstvom, tj. s slovenskim jezikom, slovensko mislijo in kulturo, z zavedanjem, da sem Slovenec. Pleteršnik je vedel, da je miselnost težko spremeniti »čez noč«:

Moramo pa tudi spoznati in živo občutiti dušno in gmotno revščino, ki tare naš narod. Gmotna revščina pa po večem izvira iz dušne. Čem živeje bo kdo čutil revo, ki nas tlači, tem marljiveje in stanovitneje bo delal v ta namen, da se narodu pomore na noge. (Pleteršnik 1868a)

Čeprav je Dunaj že v pomladi narodov priznal, da so Slovenci »zgodovinski narod«, pa je Pleteršnika skrbelo, ker nimamo svoje države in političnih izkušenj. Geslo *Vse za narod, svobodo in napredek*, ki si ga je izbral vodilni slovenski politični časopis *Slovenski narod*, se mu je zato zdelo pravo izhodišče za uspešno slovensko politično pot. Velika dodatna težava je tudi, da imamo Slovenci (pre)slabo razvito kulturno, umetniško, duhovno in moralno samopodobo, ki bi narodu zagotavljala ponosno identiteto. Razmišljal je celo o izgubi identitete in slovenstva, zaradi česar Slovenci pozabljajo na svojo kulturno zgodovino, tradicijo in vrednote ter nekritično sprejemajo nemštvo in se prehitro prepuščajo kulturni germanizaciji. Želel je več skupne narodne zavesti, ki bi nadomestila pomanjkanje »dušne hrane« in premalo omike, saj je bil prepričan, da se slovenska filozofija, vrhunska literatura in umetnost ne morejo primerjati s starogrško. Rešitev je videl v t. i. vseslovanskem jeziku, globalnem slovanskem jeziku enega izmed slovanskih narodov. Kateri slovanski jezik bo to, sicer ni napovedal, čeprav je predlagal, da tistega slovanskega naroda, »ki zagotovo je po številu ali omiki najmogočnejše in ima že precej razvito slovstvo«. Leta 1868 je še verjel v utopični ilirski jezik in je zagovarjal, da »kar je slovansko, je tudi naše«: »Ako vse to pomislimo, se nam Slovincem ni treba bati, da bi morali kedaj naš jezik in našo literaturo vreči pod klop.« (Pleteršnik

1868b). Na barikade slovenstva je kljub nejasni ilirski prihodnosti postavil razvit slovenski jezik, ki je sposoben ubesediti celotno stvarnost in človekov bivanjski svet. Jezik kot misel je postavil na prvo mesto – slovenščina v domačem, družinskem okolju in kvečjemu še v čitalnicah ni dovolj, potrditi se je potrebno, da bo postala samoumevna in prva izbira v javni rabi. Šolstvo ima pri tem najpomembnejšo vlogo (Pulko, Zemljak 2024) in Pleteršnik se je zavzemal za ustanovitev visoke dekliške šole, saj morajo slovenstvo poznati predvsem žene, ki so osnovna celica družine: »Za moško mladino je po srednjih šolah kolikor toliko poskrbljeno, da se navzame slovenske izobraženosti, kolikor je more naša revščina ponuditi. Za žensko mladino pa kar nič ni poskrbljeno.« (Pleteršnik 1868c) Omika Slovencev je tesno povezana z izobraženimi ženami, zato si je Pleteršnik prizadeval, da se Slovenke »v slovenstvu na nekoliko višjo stopnjo popno od one, na kateri stoje naše slovenske kmetice.« Jezikovna in kulturna samozavest bo spodbudila tudi ekonomski razvoj, čeprav je »revščina slovenskega naroda« na tem področju prav tako zaskrbljujoča kot pomanjkanje narodne samozavesti. Pleteršnik je poudaril, da je potrebno poskrbeti za razvoj slovenskega poljedeljstva, obrti in kupčije v okviru slovenskih kmetijskih društev – kritiziral je npr. štajerske Slovence, ki delujejo v okviru nemške kmetijske družbe v Gradcu. Nič, tudi ekonomija, se na Slovenskem ne more dolgoročno uspešno razvijati v tujem jeziku (Pleteršnik 1868d). Slovenski jezik je torej ključ do uspeha slovenskega naroda. Šlo je za Pleteršnikov narodni program – vse, kar je nemško, Slovence raznaroduje, tako tudi graške kmetijske družbe. Misli Pleteršnik ni mogel razviti, saj *Slovenski narod* ni imel dovolj prostora za »akademske razlage« (Ornik 1999: 49).

Anketa o jugoslovanskem vprašanju

Pleteršnik je tik pred prvo svetovno vojno opustil misel o ilirskem jeziku in se tudi ni pridružil novoilirskemu kulturno-političnemu gibanju na začetku 20. stoletja, ki je zagovarjalo enoten jugoslovanski jezik in kulturo. Slovenci bi se morali odpovedati samostojnosti, to pa je bila prevelika žrtev, za Pleteršnika kar narodno odpadništvo, zato je temeljito spremenil svoje jezikovne nazore iz leta 1868, ko je še verjel v vseslovanski globalni jezik – verjetno bi naj to mesto prevzela ruščina –, slovenščina pa naj bi se zblížala z ilirščino. V anketi o jugoslovanskem vprašanju, ki jo je pripravila slovenska revija za znanost in kulturo *Veda* – bila je izrazito jugoslovansko usmerjena in je razširjala misel o enotnem kulturnem prostoru

in novoilirizmu. Med uredniki in pisci je bil zelo prisoten Fran Ilešič, anketo pa so leta 1913 pripravili Josip Šilović, Ladislav Polić in Bogumil Vošnjak. Pleteršnik je urednike presenetil, saj je nasprotoval skupnemu južnoslovanskemu jeziku Slovencev, Hrvatov in Srbov – zavrnil je združitve slovenskega in hrvatskosrpskega jezika, kar je tudi zelo jasno ubesedil: »Zato mislim, da sploh ni govoriti o zbliževanju in končni združitvi obeh jezikov.« (Pleteršnik 1913: 350) Prav tako je odklonil »približevanje« obeh jezikov, saj bi to bilo »počasno mrcvarjene« slovenščine, ki jo je Pleteršnik imenoval za najpomembnejši identifikacijski znak Slovencev. Skliceval se je na tradicijo slovenščine, ki je razvit in olikan evropski jezik. Za razliko od leta 1868 je spoznal, da je slovenski narod sicer majhen, a se je v zgodovini pokazalo, da zmore zadostiti svojim kulturnim potrebam, zato se naj »slovenski in hrvatsko-srbski jezik razvijata po svoje« (Pleteršnik 1913: 351). Verjel je v slovenščino, saj smo si Slovenci stoletja prizadevali razvijati svoj jezik. Pleteršnik je bil jassen in to so mu priznali tudi njegovi nasledniki. Dragotin Lončar (1933: 1) ga je v govoru ob desetletnici smrti v rojstnih Pišecah zato razglasil za slovenskega znanstvenika, »ki nas je učil čistote, pravilnosti in popolnosti slovenske besede«. Ponovil je Pleteršnikovo misel, da se v jeziku kaže »narodni duh« in če »poznamo jezik, poznamo narodno duševnost« – izguba materinščine pomeni izgubo lastne bitnosti in bistva:

Slovenski jezik, ki mu je postavil Pleteršnik s svojim slovarjem nesmrten spomenik, se piše že nekako od leta 1550 dalje in ne spada potemtakem med novejšo ustvaritve. Vsi največji slovenski umstveniki so ga skrbno gojili, ves zavedni narod se je vztrajno potegoval v boju z Italijani, Nemci, Madžari za njegovo uveljavljanje v šoli in uradu, v cerkvi in v javnem življenju, v znanosti in umetnosti. S Pleteršnikovim slovarjem se je za naš čas sijajno končalo skoraj 250-letno prizadevanje za čistoto, pravilnost in popolnost slovenščine. [...] Ob današnji počastitvi Pleteršnikovega imena podajamo jasno in glasno svojo narodno izpoved: sebi v spodbudo, drugim v poduk. [...] Slovenci smo in hočemo ostati enakopraven člen jugoslovanske družine. Narod, ki je rodil jezikoslovce – učenjake: Bohoriča in Popoviča, Kopitarja in Miklošiča, Pleteršnika in Škrabca; narod, ki je dal svetu književnike – umetnike: Dalmatina in Prešerna, Levstika in Cankarja – tak narod ima poleg prirodne tudi zgodovinsko pravico, da se na svoji zemlji izživlja po svoje. (Lončar 1933: 1–2)

Slovenija 2015 – slovenski jezik in Zakon o visokem šolstvu

Po letu 2016 se že drugič v zadnjih desetih letih pojavljalo nerazumne želje, da bi postala angleščina učni jezik na slovenskih univerzah. Pred

devetimi leti smo tak nedržavotvorni poskus Rektorske konference Slovenije in dela slovenske politike preprečili s široko akcijo, v katero so se vključili najimenitnejši predstavniki slovenstva od Slovenske akademije znanosti in umetnosti, Društva slovenskih pisateljev, Slavističnega društva Slovenije do slovenskih medijev in najširše slovenske javnosti – v nekaj dneh smo zbrali skoraj deset tisoč podpisov podpore, s tem pa smo prepričali tudi večino slovenskih poslancev v Državnem zboru, tako da je ministrica za visoko šolstvo septembra 2016 umaknila spremembo 8. člena Zakona o visokem šolstvu, ki določa učni jezik na slovenskih univerzah. Dogovorili smo se, da je v slovenskih visokošolskih predavalnicah doma slovenščina in da anglizacija slovenskega šolstva ni prava pot za kakovostno izobraževanje slovenskih študentov, vključevanje v mednarodni izobraževalni prostor ter uveljavljanje slovenske znanosti v svetu (Jesenšek 2015). Žal se je samo zdelo, da smo se dogovorili, saj je »na mizi« ponovni poskus, da bi se člen Zakona o visokem šolstvu, ki določa učni jezik, spremenil tako, da bi uzakonil anglizacijo slovenskih univerz. Sto let po Pleteršnikovi smrti moramo jezikoslovci in humanisti dokazovati, kar je sicer »jasno kot beli dan«, a se nekateri univerziteniki sprenevedajo in se postavljajo nad stroko – o jeziku vedo največ jezikoslovci in vsak, ki ima zdravo pamet, bi se o jezikovnih vprašanjih moral podučiti pri jezikoslovcih ter se z njimi posvetovati. »Slovenska« Rektorska konferenca, ki jo podpira trenutna vladajoča politika, pa »odkriva toplo vodo«, se ne pogovarja s slovenisti in ne sliši anglistov, ki prav tako nasprotujejo taki nerazumni anglizaciji slovenskih univerz. Rektor mariborske univerze, ki je v tem času tudi predsednik Rektorske konference Slovenije, je eden največjih zagovornikov anglizacije slovenskih univerz in v želji, da bi dosegel ta cilj, ne posluša strokovnjakov s svoje univerze, ki mu poskušajo razložiti, zakaj slovenski profesor na slovenski univerzi ne more predavati slovenskemu študentu v neslovenščini. Prepričan je, da ve o jeziku več od vseh jezikoslovcev svoje univerze, strokovnjakov na Slovenski akademiji znanosti in umetnosti, slovenskih pesnikov in pisateljev, humanistov itd. Čustveno rečeno, to je čisto navadna aroganca akademskega vodje, ki namesto moči argumenta, kar je v akademskem okolju edina sprejemljiva navada, uporablja argument moči, tudi zato, ker je prepričan, da je v Državnem zboru dovolj glasov, ki bodo podprli anglizatorstvo. Če se bo to vendar zgodilo, v državi obstajajo nekatere možnosti, ki lahko tako nedržavotvorno dejanje preprečijo, npr. Ustavno sodišče, zagotovo pa je jasno, kako bi razsodilo Evropsko sodišče, če bo potrebno iskati pravico v Strasburgu – o tožbi, ki jo bomo napisali v slovenskem jeziku, bodo

razsodili, da je uradni jezik v Sloveniji slovenščina in bodo v slovenskem jeziku sporočili, kako se mora Republika Slovenija v tem primeru obnašati in ne kršiti slovenske Ustave in evropske jezikovne politike. Žal bo čas tekkel in nastala bo nepopravljiva škoda, ki jo bodo med tem naredili slovenski univerzitetni anglizatorji.

Kljub temu pa sklicujoč se na Pleteršnika vendar upam, da je v slovenski državi in na slovenskih univerzah še dovolj pameti, da ne bo prišlo do usodne spremembe 15. člena Zakona o visokem šolstvu. Prav zaradi tega parafraziram Pleteršnikove misli o učnem jeziku (lahko pa bi citiral Cankarjevo povest *Realka*, številne akademike, npr. Borisa Pahorja, Jožeta Toporišiča, Borisa A. Novaka, Andrejo Žele, Marka Snoja itd., slaviste, npr. Silvijo Borovnik, Ireno Stramljič Breznik, angliste, nevroznanstvenike, psihologe itd.), ki jih je predstavil v svojem jezikovnopolitичnem razumevanju slovenskega jezikovnega vprašanja: »Zakaj nam ne privoščijo *slovenskih univerz*? Zakaj nam vedno vrivajo angleščino? Dobro vedo, da brez slovenskih šol ne bomo nikdar imeli pravega izobraženega stanu, da bo vse naše slovstvo vedno le bolj diletantizem. Vseh *pet* lepih, let, ki jih preživi slovenski mladenič na *univerzi*, *naj bi* poslušal po *sedanjem predlogu* o učnem jeziku v *visokem šolstvu* v maternem jeziku le še redke predmete! Ves drugi čas pa si *bo* znanost v glavo vbijal v tujem jeziku, ktereга izprva ne zna. Ali se pravi to razvijati dušne moči? Se ne pravi to: mučiti mladino in zavirati njeni dušni razvitek? Le po naravni poti se mora mladeniču um razbistriti, po nenaravni poti se mu ne bo nikdar tako razvijal, kakor bi se moral. Ali res mislijo, da se moremo po *slovenskih univerzah* bolj izobraziti, kakor po narodnih? Vsakemu drugemu jeziku bi se pripoznali pravice na *univerzi*, le naš se jim tako barbarsk zdi, da ga *podijo z univerze* in iz gole ljubezni do nas skrbe za našo boljšo prihodnost in boje se, da ne bi zaostali v omiki, nas krmijo z vse plemenitejšim mlekom *angleštva*. Tedaj, ali nas z *angleščino* pitajo iz gole ljubezni do nas, ker nas hočejo naprej spraviti, ne sprevidijo pa, kako bi veliko bolj napredovali na narodni podlagi – ali pa imajo svoje sebične namene, nas polagoma *poangležiti* »ad majorem *Angliae* gloriam«, ali »*pravilneje*« rečeno »*For the greater glory of English language*«.

O učnem jeziku v Zakonu o visokem šolstvu

Predstavljam besedilo 8. člena (danes 15. člena) Zakona o visokem šolstvu in spremembe (tudi predloge), kakor naj bi se glasile.

Člen 8. člen (1. 1. 1994)

(učni jezik)

1. Učni jezik je slovenski.
2. Visokošolski zavod lahko izvaja študijske programe ali njihove dele v tujem jeziku, pod pogoji, določenimi s statutom.
3. Če visokošolski zavod opravlja javno službo, se lahko v tujem jeziku izvajajo:
 - študijski programi tujih jezikov,
 - deli študijskih programov, če pri njihovem izvajanju sodelujejo gostujoči visokošolski učitelji iz tujine ali je vanje vpisano večje število tujih študentov,
 - študijski programi, če se ti programi na visokošolskem zavodu izvajajo tudi v slovenskem jeziku.
4. Visokošolski zavodi skrbijo za razvoj slovenščine kot strokovnega oziroma znanstvenega jezika.

Tujcem in Slovencem brez slovenskega državljanstva se omogoči učenje slovenščine.

Podrobnejši način skrbi za razvoj in učenje slovenščine določi minister, pristojen za visoko šolstvo.

8. člen (predlog Rektorske konferenca Republike Slovenije, 2016)

(učni jezik)

Visokošolski zavodi lahko v tujem jeziku izvajajo:

- študijske programe tujih jezikov;
- študijske programe ali dele študijskih programov, če pri njihovem izvajanju sodelujejo visokošolski učitelji iz tujine ali je vanje vpisano večje število tujih študentov;
- študijske programe, če se primerljivi študijski programi na visokošolskem zavodu izvajajo tudi v slovenskem jeziku, prav tako pa tudi dele študijskih programov, če se ustrezni in primerljivi deli študijskih programov na visokošolskem zavodu izvajajo tudi v slovenskem jeziku;
- skupne študijske programe, ki se izvajajo s tujimi izobraževalnimi institucijami;
- študijske programe, ki jih visokošolski zavodi izvajajo v tujini.

Visokošolski zavodi skrbijo za razvoj slovenskega jezika kot strokovnega oziroma znanstvenega jezika.

Visokošolskim učiteljem, sodelavcem in študentom, ki so tujci ali Slovenci brez slovenskega državljanstva, se omogoči učenje slovenskega jezika.

Podrobnejši način skrbi za razvoj in učenje slovenskega jezika določi minister, pristojna za visoko šolstvo, v soglasju z ministrom, pristojnim za kulturo.

8. člen (predlog SAZU, 2016)

(1) Učni jezik na visokošolskih zavodih v Republiki Sloveniji je slovenski.

Študent v Republiki Sloveniji ima pravico, da se na visokošolskih zavodih izobražuje in izpopolnjuje v slovenskem jeziku.

(2) Visokošolski zavod v RS lahko v tujem jeziku izvaja:

- dele študijskih programov, ki jih izvajajo gostujoči visokošolski učitelji iz tujine,
- dele študijskih programov, ki so namenjeni mednarodni izmenjavi študentov,

- dele študijskih programov, če se enaki deli študijskih programov na visokošolskem zavodu izvajajo hkrati tudi v slovenskem jeziku, s tem da se izvajanje v tujem jeziku ne financira iz proračuna
 - študijske programe tujih jezikov in književnosti,
 - skupne študijske programe z visokošolskimi zavodi iz tujine,
 - študijske programe Mednarodne zveze univerz,
 - študijske programe visokošolskega transnacionalnega izobraževanja in
 - različne oblike neformalnega učenja, na primer tečaje, poletne šole, programe usposabljanja in podobno, če to ne vpliva na izvajanje študijskih programov za pridobitev izobrazbe.
- (3) Deli študijskih programov v tujem jeziku iz prve, druge in tretje alineje drugega odstavka tega člena, ki jih izbere študent, vpisan na študijski program visokošolskega zavoda v RS, ne smejo na prvi stopnji presegati deset odstotkov kreditnih točk strokovnih predmetov, na drugi in tretji stopnji pa ne dvajset odstotkov kreditnih točk strokovnih predmetov.
- (4) Visokošolski zavod s statutom podrobneje opredeli področja, pogoje in način izvajanja študijskih programov in delov študijskih programov v tujem jeziku.
- (5) Tujcem in Slovencem brez slovenskega državljanstva in študentom na mednarodni izmenjavi se omogoči učenje slovenščine.

8. člen (predlog SAZU, 2019)

1. Učni jezik na slovenskih visokošolskih zavodih je slovenski.
2. Visokošolski zavodi lahko v tujem jeziku izvajajo:
 - študijske programe tujih jezikov in književnosti,
 - študijske programe, ki so po vsebini in obsegu enaki slovenskim in se ne financirajo iz proračuna (namesto: vzporedne študijske programe, ki so po obsegu in vsebinsko popolnoma enaki slovenskim),
 - dele študijskih programov, ki so namenjeni za izmenjavo študentov v okviru partnerskih dogovorov med izobraževalnimi institucijami,
 - dele študijskih programov, ki jih izvajajo gostujoči visokošolski učitelji iz tujine.
3. Študentje, državljani Republike Slovenije, se lahko na visokošolskem zavodu izobražujejo skladno s prvo alinejo prejšnjega odstavka brez dodatnih omejitev, skladno z drugo alinejo, če sami izberejo slovensko izvajajočim enake vzporedne študijske programe, skladno s četrto alinejo pa le, če na prvi stopnji obseg izbranih vsebin v tujem jeziku ne presega deset odstotkov kreditnih točk strokovnih predmetov, na drugi in tretji stopnji pa ne presega dvajset odstotkov kreditnih točk strokovnih predmetov.
4. Učitelj, ki je državljan Republike Slovenije, razen izjeme iz prve in druge alineje prejšnjega odstavka, slovenskemu državljanu ne sme predavati v tujem jeziku. Učitelj, ki je državljan Republike Slovenije, mora za izvajanje programa iz druge alineje odstavka tuj jezik obvladati na stopnji C2. Gostujoči učitelj mora za izvajanje programa tuj jezik obvladati na stopnji C2. Učitelj mora za izvajanje programa iz prve, druge, tretje ali četrte alineje prejšnjega odstavka tuj jezik, v katerem predava, obvladati na stopnji C2.

5. Študentom tujcem in študentom Slovincem brez slovenskega državljanstva se omogoči učenje slovenščine.

Dopuščeno v tujem jeziku

Program	Slovenski študent	Slovenski profesor
1. Nemščina, ruščina...	Da	Da
2. Vzporedni program, plačljiv	Da	Da, C2
3. Erasmus idr.	Ne	Da
4. Gostujoči prof., C2	do 10 %, do 20 %	Ne

15. člen (Predlog Rektorske konference republike Slovenije, 2024)

(učni jezik)

(1) Učni jezik na visokošolskih zavodih v Republiki Sloveniji je slovenski. Študent v Republiki Sloveniji ima pravico, da se na visokošolskih zavodih izobražuje in izpopolnjuje v slovenskem jeziku.

(2) Ne glede na določbe prejšnjega odstavka lahko visokošolski zavod v Republiki Sloveniji v tujem jeziku izvaja:

- študijske programe tujih jezikov,
- študijske programe, če jih izvaja tuj visokošolski zavod v skladu z drugim oziroma tretjim odstavkom 45. člena tega zakona,
- skupne študijske programe s tujimi visokošolskimi zavodi,
- dele študijskih programov, ki jih izvajajo gostujoči visokošolski učitelji iz tujine ali če je vanje vpisano večje število tujih študentov,
- dele študijskih programov, ki so namenjeni mednarodni izmenjavi študentov,
- študijske programe in dele študijskih programov, če se na visokošolskem zavodu hkrati izvajajo tudi v slovenskem jeziku.

(3) Če je ne glede na prejšnji odstavek študijski program ali del študijskega programa akreditiran za izvajanje samo v tujem jeziku, mora biti vanj vpisanim študentom omogočeno spremljanje študijskih vsebin v slovenskem jeziku.

(4) Visokošolski zavod s statutom podrobneje opredeli področja, pogoje in način izvajanja študijskih programov in delov študijskih programov v tujem jeziku.

(5) Visokošolski zavodi skrbijo za razvoj slovenščine kot strokovnega oziroma znanstvenega jezika tako, da z izdelano strategijo rabe slovenskega jezika vzpodbujajo njegovo rabo pri objavljanju znanstvenih, strokovnih in poljudno znanstvenih del, objavljanju preglednih znanstvenih del in objavljanju terminoloških slovarjev kot samostojnih publikacij ali dodatka k drugim publikacijam. Visokošolski zavodi preverjajo uresničevanje strategije v okviru rednih samoevalvacij.

(6) Tujcem in Slovincem brez slovenskega državljanstva se omogoči učenje slovenščine.

15. člen (predlog SAZU)

(učni jezik)

(1) Učni jezik na visokošolskih zavodih v Republiki Sloveniji je slovenski. Študent v Republiki Sloveniji ima pravico, da se na visokošolskih zavodih izobražuje in izpopolnjuje v slovenskem jeziku.

- (2) Visokošolski zavod v Republiki Sloveniji v tujem jeziku lahko izvaja:
- študijske programe tujih jezikov in književnosti,
 - študijske programe, če jih izvaja tuji visokošolski zavod v skladu z drugim oziroma tretjim odstavkom 45. člena tega zakona,
 - skupne študijske programe s tujimi visokošolskimi zavodi,
 - dele študijskih programov, ki jih izvajajo gostujoči visokošolski učitelji iz tujine,
 - dele študijskih programov, ki so namenjeni mednarodni izmenjavi študentov,
 - študijske programe in dele študijskih programov, če se na visokošolskem zavodu hkrati izvajajo tudi v slovenskem jeziku, s tem, da se izvajanje v tujem jeziku ne financira iz javnih sredstev.
- (3) Visokošolski zavod s statutom podrobneje opredeli področja, pogoje in način izvajanja študijskih programov in delov študijskih programov v tujem jeziku.
- (4) Visokošolski zavodi skrbijo za razvoj slovenščine kot strokovnega oziroma znanstvenega jezika tako, da z izdelano strategijo rabe slovenskega jezika vzpodbujajo njegovo rabo pri objavljanju znanstvenih, strokovnih in poljudno znanstvenih del, objavljanju preglednih znanstvenih del in objavljanju terminoloških slovarjev kot samostojnih publikacij ali dodatka k drugim publikacijam. Visokošolski zavodi preverjajo uresničevanje strategije v okviru rednih samoevalvacij.
- (5) Tujcem in Slovencem brez slovenskega državljanstva se omogoči učenje slovenščine.

15. člen (predlog Programske skupine P6-0156, Slovensko jezikoslovje, književnost in poučevanje slovenščine, vodja Marko Jesenšek)

(učni jezik)

1. Učni jezik na visokošolskih zavodih v Republiki Sloveniji je slovenski. Študent v Republiki Sloveniji ima pravico, da se na visokošolskih zavodih izobražuje in izpopolnjuje v slovenskem jeziku.
2. Visokošolski zavod v Republiki Sloveniji v tujem jeziku lahko izvaja:
 - študijske programe tujih jezikov in književnosti,
 - študijske programe, če jih izvaja tuji visokošolski zavod v skladu z drugim oziroma tretjim odstavkom 45. člena tega zakona,
 - skupne študijske programe s tujimi visokošolskimi zavodi,
 - dele študijskih programov, ki jih izvajajo gostujoči visokošolski učitelji iz tujine,
 - dele študijskih programov, ki so namenjeni mednarodni izmenjavi študentov,
 - študijske programe in dele študijskih programov, če se na visokošolskem zavodu hkrati izvajajo tudi v slovenskem jeziku, s tem, da se izvajanje v tujem jeziku ne financira iz javnih sredstev.
3. Visokošolski zavod s statutom podrobneje opredeli področja, pogoje in način izvajanja študijskih programov in delov študijskih programov v tujem jeziku.
4. Visokošolski zavodi skrbijo za razvoj slovenščine kot strokovnega oziroma znanstvenega jezika tako, da z izdelano strategijo rabe slovenskega jezika vzpodbujajo njegovo rabo pri objavljanju znanstvenih, strokovnih in poljudno znanstvenih del, objavljanju preglednih znanstvenih del in objavljanju terminoloških slovarjev kot samostojnih publikacij ali dodatka k drugim publikacijam.

Visokošolski zavodi preverjajo uresničevanje strategije v okviru rednih samoevalvacij.

5. Tujcem in Slovencem brez slovenskega državljanstva se omogoči učenje slovenščine.

15. člen (30 let kasneje, 23. 7. 2025)

(učni jezik)

(1) Učni jezik na visokošolskih zavodih v Republiki Sloveniji je slovenščina. Študent v Republiki Sloveniji ima pravico, da se na visokošolskih zavodih izobražuje in izpopolnjuje v slovenščini.

(2) Ne glede na prejšnji odstavek lahko visokošolski zavod v Republiki Sloveniji v tujem jeziku izvaja:

- študijske programe tujih jezikov in književnosti,
- študijske programe, če jih izvaja tuj visokošolski zavod v skladu z drugim oziroma tretjim odstavkom 47. člena tega zakona,
- skupne študijske programe s tujimi visokošolskimi zavodi,
- dele študijskih programov, ki jih izvajajo gostujoči visokošolski učitelji iz tujine ali če je vanje vpisano večje število tujih študentov,
- dele študijskih programov, ki so namenjeni mednarodni izmenjavi študentov,
- študijske programe in dele študijskih programov, če se na visokošolskem zavodu hkrati izvajajo tudi v slovenščini.

(3) Če je študijski program ali del študijskega programa akreditiran za izvajanje v tujem jeziku, morajo biti te iste vsebine akreditirane za izvajanje v slovenščini in se tudi izvajati v slovenščini. Določbe tega odstavka veljajo tudi za študijski program z javno veljavnostjo, ki ga je sprejela univerza sama.

(4) Visokošolski zavod s statutom podrobneje opredeli področja, pogoje in način izvajanja študijskih programov in delov študijskih programov v tujem jeziku.

(5) Visokošolski zavodi skrbijo za razvoj slovenščine kot strokovnega oziroma znanstvenega jezika tako, da z izdelano strategijo rabe slovenščine vzpodbujajo njegovo rabo pri objavljanju znanstvenih, strokovnih in poljudno znanstvenih del, objavljanju preglednih znanstvenih del in objavljanju terminoloških slovarjev kot samostojnih publikacij ali dodatka k drugim publikacijam. Visokošolski zavodi preverjajo uresničevanje strategije v okviru rednih samoevalvacij.

(6) Tujcem in Slovencem brez slovenskega državljanstva se omogoči učenje slovenščine

Iz predstavljenih besedil je razvidno, da so leta 2016 in 2025 poskušali spremeniti Zakon o visokem šolstvu tako, da bi slovenski profesor lahko predaval slovenskemu študentu na slovenski univerzi v neslovenščini (prim. 8. člen Retorska konferenca 2016 in 15. člen Rektorska konferenca 2026). Med pripravo sprememb so rektorji ves čas razlagali, da bodo univerze skrbjele za razvoj slovenskega jezika kot strokovnega oziroma znanstvenega jezika, vendar pa so angleška predavanja potrebna zaradi

kakovosti in t. i. internacionalizacije slovenskih univerz. Dokazovali smo, da kakovost študija v tujem jeziku pada, »internationalizacija« (Borovnik 2016: 75) pa ni odvisna od samoangleških predavanj. Strokovnjaki na Slovenski akademiji znanosti in umetnosti smo prav zaradi sklicevanja na mednarodno sodelovanje – rektorji so trdili, da predavanja v slovenskem jeziku slovensko univerzo izrinjajo iz mednarodnega prostora – določili vse potrebne izjeme (npr. študijski programi tujih jezikov in književnosti, predavanja tujim študentom, predavanja gostujočih profesorjev, skupni študijski programi s tujimi univerzami itd.), kdaj lahko predavanja potekajo v tujem jeziku; med letoma 2016 in 2019 smo na SAZU pripravili še predlog o odstotkih tujejezičnih predavanj, ki jih lahko izbere slovenski študent in se pri tem pridruži predavanjem, ki jih univerze organizirajo za tuje študente v neslovenščini. Do sprejemljive skupne in strokovno vzdržne rešitve nismo prišli, ker je Rektorska konferenca ves čas vztrajala, da mora biti v besedilu določilo, ki bi omogočalo, da slovenski profesor predava slovenskemu študentu v neslovenščini. Evropska jezikovna politika tako možnost dopušča, če potekajo predavanja vzporedno v materinščini in tujščini, študent pa sam izbere, v katerem jeziku bo poslušal predavanja. SAZU je tako stališče seveda priznaval, vendar pa mora univerza sama financirati tujejezična predavanja, ne sme pa jih »pokrivati« z denarjem slovenskih davkoplačevalcev. Tega rektorji niso želeli sprejeti, v ozadju pa je bilo seveda finančno vprašanje, saj samoangleška predavanja pocenijo izvedbene stroške študijskega programa, vanje pa bi lahko vključili tako slovenske kot neslovenske študente. Leta 2016 je bil tak anglizatorski poskus preprečen. Po letu 2020 pa se je znova odprlo vprašanje učnega jezika in Rektorska konferenca Republike Slovenije je na izkušnjah iz leta 2016 poskušala »zakonito« zaobiti slovensko Ustavo in Zakon o slovenščini v javnosti. Tokrat se je zgodba dogajal z manj publicitete in več »preigravanj« na t. i. pravni ravni. Na mariborski univerzi rektor npr. ni dovolil razprave o spremembah Zakona o visokem šolstvu (ljubljski rektor jo je izpeljal), in sicer z razlago, da gre za osnutek besedila, ki bo po obravnavi na vseh organih šel v javno obravnavo. Prav zaradi tega sta pripombe pripravila Slavistično društvo Maribor in moja Programska skupina (v Ljubljani SAZU in univerza) ter jih ločeno, ne v imenu univerze, poslala na ministrstvo. Po nekaj javnih soočenjih, med drugim tudi na Radiu Slovenija Program Ars, kjer sva bila gosta predsednica Rektorske konference Republike Slovenije in jaz, se je zdelo, da imajo pripravljalci Zakona dovolj glasov v Državnem zboru za načrtovane spremembe, zato se nismo mogli uskladiti in dogovoriti. Minister za visoko šolstvo je povabil predsednico

RKRS in podpredsednika SAZU na Ministrstvo, kjer so v neposrednem pogovoru uskladili besedilo 15. člena, in sicer tako, da slovenski profesor ne more predavati slovenskemu študentu v neslovenščini. Žal pa je v besedilu ostalo določilo iz leta 1994, da lahko potekajo predavanja v tujem jeziku, če je v študijski program ali v del tega programa »vpisano večje število tujih študentov«. Za Zakon to ni dobro, saj besedna zveza »večje število« ni dovolj natančna in dopušča morebitna preračunljiva ravnanja.

Slovenska akademija znanosti in umetnosti je zato predlagala, da bi bilo treba 15. člen novega Zakona o visokem šolstvu, ki je v javni obravnavi, spremeniti. 15. člen predloga novega Zakona o visokem šolstvu je v izhodišču dober, vsebuje pa nekaj določil, ki izhodišče izničujejo. Izhajajoč iz stališča SAZU-ja do učnih jezikov v visokošolskih zavodih iz leta 2016 imajo slovenski študentje, ki študirajo na slovenskih visokošolskih zavodih, pravico do izobraževanja v slovenskem jeziku, pri čemer smiselne izjeme določa zakon. Da bi dosegli ta namen, bi bilo treba 15. člen predlaganega zakona spremeniti v treh podrobnostih, ki se nanašajo na formulacijo »večje število tujih študentov«, financiranje izvajanja študijskih programov v tujem jeziku in na učni jezik. Formulacija »večje število tujih študentov« ni jasna, zato se interpretira poljubno in omogoča anomalije. V praksi zadnjih desetletij se je tako pokazalo, da se kot »večje število tujih študentov« pojmujejo tudi trije neslovenski, zaradi katerih je moralo 30 slovenskih študentov poslušati slovenskega predavatelja v angleščini. Na SAZU-ju so predlagali, da se v nov zakon zapiše, da se izvajanje v tujem jeziku ne financira iz javnih sredstev: »Praksa je pokazala, da študijske programe v angleščini vpisujejo predvsem tisti študentje, ki se nameravajo po končanem izobraževanju zaposliti v tujini. Ker beg možganov ni v interesu slovenske države, naj se izobraževanje, ki ga spodbuja, ne financira iz javnih sredstev.« Prvi odstavek 15. člena jasno pove, da je učni jezik v slovenskih visokošolskih zavodih slovenski. Drugi odstavek določa smiselne izjeme tega določila, tretji pa govori o izjemah k izjemam, kar deluje neresno. Hkrati uzakonja nespametno obvezo, da bi morala biti študentu, ki denimo študira francoski jezik in književnost, študijska gradiva na voljo v slovenščini, kar resnično nima nobenega smisla, zato se naj tretji odstavek v celoti črta. Predlog je SAZU med drugim posredoval predsedniku vlade, predsednici republike in predsednici državnega zbora.

O razlogih, zakaj je predlog RKRS strokovno slab in ga jezikoslovci ne moremo podpreti, sem pisal tudi rektorju mariborske univerze. Med pripravo predloga besedila 15. člena sva izmenjala svoje poglede o vprašanju učnega jezika na slovenskih univerzah:

Spoštovani gospod rektor prof. dr. Zdravko Kačič,

Delovna skupina za prenovu visokošolske zakonodaje pripravlja predlog besedila Zakona o visokem šolstvu, ki nastaja na Ministrstvu za visoko šolstvo, znanost in inovacije. Dekani članic UL (npr. FF UL) so ta teden prejeli celotno doslej pripravljeno besedilo ZViS-a (označeno kot delovno gradivo Delovne skupine za prenovu visokošolske zakonodaje) in poziv, da z njim seznanijo zaposlene ter zberejo pripombe. V tej Delovni skupini ste med šestimi predstavniki Rectorske konference Republike Slovenije tudi Vi, spoštovani rektor prof. dr. Zdravko Kačič, zato me preseneča, da zaposleni na UM doslej nismo bili seznanjeni s tem gradivom, oz. da nas niste pozvali, naj pripravimo pripombe (kot so bili npr. obveščeni in povabljeni na Univerzi v Ljubljani, ki je prav tako članica RKRS). Univerza v Ljubljani nam je tokrat zgled, kako mora delovati visokošolska ustanova pri nastajanju tako pomembnega zakona.

Mislim, da gre na UM za zdrs, zaradi katerega se zdi, da naša Univerza krši načelo odprtosti in ne deluje razvidno ter jasno kot npr. ljubljanska univerza.

Predlagam in pričakujem, da boste zaposlenim na Univerzi v Mariboru takoj poslali doslej pripravljeno delovno gradivo Zakona o visokem šolstvu, nas z njim seznanili in nam omogočili ustvarjalno sodelovati pri pripravi temeljnega zakona na področju visokega šolstva.

S spoštovanjem,

Marko Jesenšek

Spoštovani prof. dr. Marko Jesenšek,

kot zapišete v svojem besedilu, sem član delovne skupine MVZI za pripravo nove zakonodaje za področje visokega šolstva. Delovna skupina je konec lanskega leta zaključila pripravo izhodišč za pripravo novega zakonskega predloga za področje visokega šolstva, na podlagi katerega je bila na MVZI sprejeta odločitev, da v okviru MVZI sami pripravijo predlog osnutka besedila za nadaljnjo razpravo članov Delovne skupine. Tako smo člani Delovne skupine prejeli gradivo MVZI, o katerem pišete, za naslednjo sejo Delovne skupine za prenovu visokošolske zakonodaje z zaprosilom, da na MVZI na gradivo posredujemo komentarje in predloge sprememb ter dopolnitev v obliki konkretnih posegov v obstoječe besedilo delovnega gradiva (vidno v »sledi spremembam« oziroma komentarjih).

Prejeto gradivo še NI osnutek teksta Zakona o visokem šolstvu, ki bi bil namenjen širši javnosti in izdelano gradivo še ni predlog besedila zakona, ki bi bil dan v širšo javno obravnavo. Na Univerzi v Mariboru prejet tekst obravnava delovna skupina, ki je bila imenovana za ta namen in je obravnavala tudi pripravljena izhodišča ter bo pripravila v skladu z navodilom oziroma pričakovanji MVZI pripombe na posredovan tekst ter jih do predvidenega datuma poslala na MVZI za obravnavo na naslednji seji Delovne skupine.

Zakaj je rektor UL ravnal, kot je ravnal in zakaj je ta tekst obravnaval kot gradivo, ki je dostopno celotni univerzitetni javnosti, ne vem, vsekakor pa ne morem soglašati z vašim zaključkom, da gre v našem ravnanju za zdrs na UM in da je

bilo kršeno načelo odprtosti. Menim celo, da se moramo rektorji kot člani Delovne skupine najprej potruditi za boljši tekst, ki bo vseboval vse potrebno, preden bo na voljo za širšo razpravo.

Po prvotnem pregledu gradiva, ki smo ga prejeli s strani MVZI, vas moram informirati, da tekst še ni pripravljen tako daleč in ne odraža v celoti niti izhodišč, ki smo jih podali člani Delovne skupine, prav tako pa tudi ne vključuje navezav na cilje in ukrepe, ki jih določa Nacionalni program visokega šolstva do 2030, kar je bil dogovor v okviru delovne skupine, da bi s tem zagotovili tudi zakonsko podlago uresničevanju NPVŠ 2030 in se tako izognili ponovitvi stanja, kjer veliko ciljev in ukrepov iz NPVŠ 2011-2020 ni bilo doseženih oziroma izvedenih. Menim, da bo zaradi omenjenih razlogov besedilo zato v nadaljnji obravnavi znotraj Delovne skupine še v precejšnji meri spremenjeno in dopolnjeno, da bo v celoti skladno z zastavljenimi izhodišči, ki jih je bilo po dogovoru Delovne skupine potrebno upoštevati pri pripravi besedila členov. Ker obravnava pripravljenega besedila brez poznavanja izhodišč v tej fazi, ko je potrebno besedilo najprej dokončno uskladiti z izhodišči, ni smiselna, tudi ni primerno, da je predmet širše razprave. Še enkrat poudarjam, da to še ni osnutek zakona o visokem šolstvu, ki bi bil dan v javno obravnavo in je preuranjeno delati zaključke, kot ste jih vi naredili. V sooblikovanje Zakona o visokem šolstvu boste kot običajno vključeni vsi zaposleni na UM, takoj ko bo le-ta pripravljen (upošteval vsa pripravljena izhodišča ter cilje in ukrepe NPVŠ do 2030) in usklajen v okviru Delovne skupine MVZI, ki je bila v ta namen imenovana in je torej v tej fazi za to tudi pristojna.

Lep pozdrav,

Zdravko Kačič

Dragi Zdravko, hvala za hiter odgovor in pojasnilo, ki ga (sicer) sprejemam, vendar se z nekaterimi Tvojimi stališči ne strinjam (če boš imel čas in voljo, lahko o njih »rečeva besedo ali dve v živo na štiri oči«). Poudarjam, da ti nisem pisal, ker bi mislil, da gre za *Osnutek Zakona o visokem šolstvu* ali celo za *Predlog Zakona o visokem šolstvu*. Oba dobro pozna »protokol« nastajanja tako pomembnega zakona in si vsak po svojih močeh prizadevava za skupni cilj, tj. za dober zakon. Prav zaradi tega sem ti včeraj pisal.

RKRS ima v Delovni skupini šest članov in škoda je, ker se rektorji niste dogovorili, da bi postopki potekali usklajeno na vseh univerzah. Oba se zavedava, da niti gradivo (v včerajšnjem pismu NE govorim o Osnutku ZViS-a ali Predlogu ZviS-a) niti pripombe na to gradivo niso dokončne. Če želimo dober zakon, potrebujemo čim več mnenj, pogledov, stališč in predlogov, ki bodo Delovni skupini za prenovo visokošolske zakonodaje olajšali delo in omogočili pripraviti dober osnutek besedilo. Več glav več ve. Kdo, če ne zaposleni v visokem šolstvu, pa si želimo dober zakon in si zanj prizadevamo. Prepričan sem, da so v Ljubljani ravnali modro, ker so z gradivom seznanili zaposlene in jih takoj vključili v pripravo primerne besedila – pri tem seveda ne gre za »širšo« ali celo javno razpravo, kar pomeni, da se midva ne pogovarjava o Osnutku ampak o gradivu, ki bi lahko omogočilo, da bo Osnutek čim boljši.

Zdravko, meni se zdi, da so v Ljubljani tokrat ravnali bolj razumno in premišljeno. Seznaniš mariborske akademske javnosti z gradivom in povabilo, da že sedaj prispevamo svoje predloge, misli, želje..., ni zavrnitev Tvoje poti, ampak pozitivno sporočilo in spodbuda, da zaposleni visokošolski učitelji in sodelavci ves čas sodelujemo pri pripravi tega pomembnega zakona, ne pa da smo kot del »celotne družbene skupnosti« vključeni le v zadnji del dogajanja, tj. v javno razpravo. Poskušaj razumeti ljubljansko odločitev kot boljšo in lažjo pot do skupnega cilja. Če jo boš tudi ti prepoznal za tako, je do sredine marca še vedno čas, da z gradivom seznaniš dekanе in predlagaš, naj na članicah zberejo morebitne pripombe, ki jih nato še lahko premisliš npr. na kolegiju dekanov ter si tako pridobiš dodatne poglede za obravnavo na naslednji seji Delovne skupine. Eno so formalni postopkovni okviri, drugo pa je njihovo razumno in zakonsko prav tako nesporno uresničevanje. Želim Ti, da boš znal poiskati najboljšo pot do cilja.

Lepo te pozdravljam,

Marko

Komentar članov Raziskovalnega programa št. P6-0156 (*Slovensko jezikoslovje, književnost in poučevanje slovenščine*, vodja programa prof. dr. Marko Jesenšek, Univerza v Mariboru, Filozofska fakulteta; sofinancer Javna agencija za znanstvenoraziskovalno in inovacijsko dejavnost Republike Slovenije iz državnega proračuna) na predlog predpisa *Osnutek Zakona o visokem šolstvu*, ki je v javni obravnavi

Člani RP št. P6-0156 smo komentirali 15. člen Osnutka ZViS-a, in sicer smo izhajali iz stališča, da mora slovenski profesor predavati slovenskim študentom na slovenski javni univerzi v slovenskem jeziku, dodatno pa naj 15. člen določi izjeme, ko lahko predavanja potekajo tudi v tujem jeziku, vendar se ta predavanja ne plačujejo iz sredstev davkoplačevalcev (izjema so študijski programi tujih jezikov in književnosti).

Predlagali smo, da se 15. člen dopolni oz. spremeni, tako da:

- se v 4. alineji 2. odstavka črta dikcija »ali če je vanje vpisano večje število tujih študentov«.

Obrazložitev: Dikcija »ali če je vanje vpisano večje število tujih študentov« je ostanek povsem zastarelega sedanjega 8. člena Zakona in je tako ohlapna, da jo lahko vsak po svoje razlaga, kot se je to dogajalo v zadnjih desetletjih: »večje število tujih študentov« so poskušali že doslej razlagati kot »množino«, tj. »najmanj trije tuji študenti« (ker je tri v slovenščini množina, torej večje število kot ena / ednina ali dve / dvojina), s tem pa so številne predmete nezakonito izvajali samo v tujem jeziku, tj. angleščini, tudi za slovenske študente (ki so se jim pridružili npr. trije neslovenski).

- se 6. alineji 2. odstavka doda besedilo »vendar se izvajanje v tujem jeziku ne financira iz javnih sredstev«.

Obrazložitev: Prva slovenska univerza v Ljubljani je bila ustanovljena prav zato, da se slovenskim študentom posreduje znanje v slovenskem jeziku. Slovenski davkoplačevalci naj financirajo izobraževanje v slovenščini, saj je v interesu Republike Slovenije, da izobrazijo čim več univerzitetnih strokovnjakov za delo v Sloveniji – praksa kaže, da jih tujejezična predavanja »usposabljaajo« za delo v tujini, ki tako prihaja do poceni kadrov, doma pa jih primanjkuje (npr. zaposlovanje zdravnikov, računalničarjev, strojnikov mariborske univerze v sosednji Avstriji). Nismo proti vzporednim predavanjem v tujem jeziku, vendar pa naj univerze pridobijo sredstva za njihovo izvajanje na trgu, javna sredstva pa so v celoti namenjena le za izobraževanje v slovenskem jeziku.

- se 3. odstavek 15. člena črta.

Obrazložitev: Po Ustavi je uradni jezik v RS slovenski (izjemi sta madžarščina in italijanščina na narodnostno mešanih ozemljih). 15. člen temu sledi v prvem odstavku z določilom, da je učni jezik na slovenskih visokošolskih zavodih slovenski. Drugi odstavek določa vse potrebne izjeme, ki omogočajo internacionalizacijo slovenskega visokošolskega prostora. Tretji odstavek pa uvaja v 15. člen povsem nesmiselno še dodatne izjeme k izjemam, ki nimajo z internacionalizacijo naših univerz nobene smiselne povezave, hkrati pa bi zahteval od npr. mariborske univerze, da se študentom madžarskega jezika in književnosti, ki imajo predavanja v madžarskem jeziku, dodatno zagotovi literatura v slovenskem jeziku.

Stališče Slovenske akademije znanosti in umetnosti o vprašanju učnega jezika v slovenskih visokošolskih zavodih (2024)

15. člen predloga novele Zakona o visokem šolstvu, ki je ta čas v javni razpravi, je v izhodišču dober, vsebuje pa nekaj določil, ki izhodišče izničujejo.

Izhajajoč s stališča SAZU o učnih jezikih v slovenskih visokošolskih zavodih, ki so ga soglasno podprli tajniki vseh razredov, imajo slovenski študentje, ki študirajo na slovenskih visokošolskih zavodih, pravico do izobraževanja v slovenskem jeziku, pri čemer smiselne izjeme določa zakon. Da bi dosegli ta namen, bi bilo treba 15. člen spremeniti v treh podrobnostih.

1. V 4. alineji 2. odstavka je treba črtati del besedila »ali če je vanje vpisano večje število tujih študentov«.

Obrazložitev: Formulacija »večje število tujih študentov« ni jasna, zato se interpretira poljubno in omogoča anomalije. V praksi zadnjih desetletij se je tako pokazalo, da se kot »večje število tujih študentov« pojmujejo tudi trije neslovenski, zaradi

katerih je moralo 30 slovenskih študentov poslušati slovenskega predavatelja v angleščini.

2. Na koncu 6. alineje 2. odstavka je treba dodati vejico, za njo pa besedilo »s tem, da se izvajanje v tujem jeziku ne financira iz javnih sredstev.«

Obrazložitev: Praksa je pokazala, da študijske programe v angleščini vpisujejo predvsem tisti študentje, ki se nameravajo po končanem izobraževanju zaposliti v tujini. Ker beg možganov ni v interesu slovenske države, naj se izobraževanje, ki ga spodbuja, ne financira iz javnih sredstev.

3. Prvi odstavek 15. člena jasno pove, da je učni jezik v slovenskih visokošolskih zavodih slovenski. Drugi odstavek določa smiselne izjeme tega določila, tretji pa govori o izjemah k izjemam, kar deluje neresno. Hkrati uzakonja nespametno obvezo, da bi morala biti študentu, ki, denimo, študira francoski jezik in književnost, študijska gradiva na voljo v slovenščini, kar resnično nima nobenega smisla. Zato predlagamo, da se 3. odstavek 15. člena v celoti črta.

Zaključek

Upam, da bomo pri zagovoru slovenščine uspešni in se bodo študijski programi na visokošolskih zavodih še naprej izvajali v slovenskem jeziku, razen v nekaterih izjemah, ki veljajo tudi po sedanji zakonodaji – npr. študij tujih jezikov in književnosti, skupni programi s tujimi visokošolskimi zavodi, deli programov namenjeni mednarodni izmenjavi študentov. Študijski programi se bodo lahko izvajali v tujem jeziku, če se na visokošolskem zavodu hkrati izvajajo tudi v slovenščini. Predvsem pa je pomembno, da bo jezik izvajanja zapisan v študijskem programu in se bo preverjal ob akreditaciji študijskih programov oziroma ob evalvaciji visokošolskih zavodov. Preden si rečemo *Nasvidenje v naslednji vojni*, poskušajmo razumeti, da vojne o slovenskem jeziku v Slovenije ne bi smelo biti. Če bi do nje ponovno prišlo, bi jo bojevala nova, mlajša generacije, čeprav se mi zdi, da se zna učiti iz zgodovine in bo razumela Lončarjeve besede na pišeški proslavi ob desetletnici Pleteršnikove smrti:

In sedaj se oglašajo med nami krivi preroki, ki se navdušujejo v imenu Jugoslavije za odpravo slovenskega književnega jezika. Samo dvoje je mogoče: ali je takšno mišljenje plod umske razklanosti, potem je to duševna bolezen ali zabloda; ako je pa sad sebične preračunjenosti, potem je to nramni nedostatek ali zloba. Opušitev slovenskega književnega jezika bi ne bila mogoča po skoraj 400 letnem

nepretrganem razvoju in pri dosežnih uspehih, ki so častni za tako majhen narod in ob silno težavnih razmerah. Ako bi pa vendar bila mogoča, potem bi po menila za nas, da smo postali na južnoslovanskem deblu suha veja, ki ne poganja več, a že starodavni pesnik Homer je povedal pravilno, da je bolje biti svinjski pastir med živimi, kakor vladar nad vsemi mrtvimi. In kaj naj bi bilo s Slovenci izven Jugoslavije, za to se ta nauk ne briga, ker mu gre glavno za golo število, a ne za duha, ki edini daje človeku pravo dostojanstvo in vrednost. [...] Drugič. Kdor bi stal med nami na nasprotnem stališču, ta bi se sam izločil iz slovenske narodne skupnosti, ker v tem vprašanju ni barantanja in izmikanja: prirodno in zgodovinsko dejstvo je namreč postavljeno tako, da se more odgovoriti nanj edino s priznanjem ali z nepriznanjem – tretjega ni. (Lončar 1933: 1–2)

Literatura

Silvija BOROVIK, 2016: »Strela skrtačena, to pa je internacionalizacija!«. *Slavia Centralis* 9/2, 75–77.

Marko JESENŠEK, 2018: Spremnna beseda. Rudi Mlinar: *Maks Pleteršnik. Teden s slovaropiscem*. Celje: Celjska Mohorjeva družba.

Marko JESNEŠEK, 2016: *Slovenski jezik v visokem šolstvu, literaturi in kulturi*. (Zora 117). Maribor: Univerzitetna založba Univerze v Mariboru.

Mihaela KOLETNIK, 2024: Prekmurska botanična terminologija v Pleteršnikovem slovarju. *Pleteršnikova dediščina: ob stoletnici smrti Maksa Pleteršnika*. Ur. Marko Jesenšek. (Zora, 154). Maribor: Univerza v Mariboru, Univerzitetna založba. 287–320.

Jožef KOŠIČ, 1845: *Zobrizzani Szloven i Szlovenka med Mürov i Rábov*. V-Kör-mendi: pri Udvary Ferenci Knigovezari.

Mira KRAJNC IVIČ, 2013: *Osnove pragmatikičnega jezikoslovja*. Maribor: Filozofska fakulteta, Oddelek za slovanske jezike in književnosti.

Drago LONČAR, 1933: Desetletnica Pleteršnikove smrti. *Slovenija* 2/38, 1–2 (22. 9. 1933).

Katarina NOVAK, 2013: *Pleteršnikov Slovensko-nemški slovar*. Diplomaska naloga. Maribor: Filozofska fakulteta.

Martina OROŽEN, 2010: *Kulturološki pogled na razvoj slovenskega knjižnega jezika*. (Zora 71). Maribor: Filozofska fakulteta. Mednarodna humanistična zbirka Oddelka za slovanske jezike in književnosti.

Franc ORNIK, 1999: Zapiski in dokumenti o Maksu Pleteršniku. Marjanca Ogo-revc, Martin Dušič, Franc Ornik: *Bršljanov cvet. Maks Pleteršnik vedno z nami*. Pišece: Komisija Maks Pleteršnik.

Maks PLETERŠNIK, 1913: Odgovori na »Vedino« anketo o jugoslovanskem vprašanju. M. Pleteršnik, Ljubljana. *Veda* 3/4-5, 350–352.

Maks PLETERŠNIK, 1868: Naša prihodnost I–IV. *Slovenski narod* 1/25 (28. 5. 1868); 1/27 (4. 6. 1868); 1/40 (7. 7. 1868); 1/42 (11. 7. 1868).

Maks PLETERŠNIK, 1868a: Naša prihodnost I. *Slovenski narod* 1/25 (28. 5. 1868).

Maks PLETERŠNIK, 1868b: Naša prihodnost II. *Slovenski narod* 1/27 (4. 6. 1868).

Maks PLETERŠNIK, 1868c: Naša prihodnost III. *Slovenski narod* 1/40 (7. 7. 1868).

Maks PLETERŠNIK, 1868č: Naša prihodnost IV. *Slovenski narod* 1/42 (11. 7. 1868).

Maks PLETERŠNIK, 1866: Slovenska skupina. *Slovenec* 2/86, 345–346 (27. 10. 1866).

France PREŠEREN, 1846: V spomin Matija Čopa. *Kmetijske in rokodelske novice* 4/8 (25. 2. 1846).

Ivan PRIJATELJ, 1924: Vloga omladine v prvem obdobju mladoslovenskega pokreta. *Ljubljanski zvon* 44/7–8, 414–431.

Simona PULKO, Melita ZEMLJAK JONTES, 2024: Govor in govorna komunikacija v učnih načrtih za osnovno šolo in gimnazijo ter v katalogih znanj. *Stanje in perspektive uporabe govornih virov v raziskavah govora*. Ur. Mira Krajnc Ivič. Maribor: Univerza v Mariboru, Univerzitetna založba. 299–315.

Anton Martin SLOMŠEK, 1825–1841: *Tri pridige o jeziku*. Elektronske znanstvenokritične izdaje slovenskega slovstva: Inštitut Jozef Stefan. <https://nl.ijs.si/e-zrc/slomsek/index-sl.html>

Anton Martin SLOMŠEK, 1829–1838: Svoj jezik je treba spoštovati. *Tri pridige o jeziku*. <https://nl.ijs.si/e-zrc/slomsek/html/slomsek-sl3.html#sl3o>

Irena STRAMLJIČ BREZNIK, 2020: *Besedotvorje: teoretično, praktično in didaktično*. (Zora, 136). Maribor: Univerza v Mariboru, Univerzitetna založba.

Natalija ULČNIK, 2024: Učno e-okolje Slovenščina na dlani in prvi uporabniški odzivi. *Slavistična prepletanja* 5. Ur. Natalija Ulčnik. Maribor: Univerza v Mariboru, Univerzitetna založba. 57–76.

Nina ZVER, 2024: *Jezikovne značilnosti rokopisnih pridig Jožefa Horvata*. Doktorska disertacija. Maribor: Filozofska fakulteta.

SLOVENE LANGUAGE AND THE LAW ON HIGHER EDUCATION – WE WISH TO CONTINUE THE PROUD LEGACY OF PLETERŠNIK’S GREAT AND OUTSTANDING SLOVENE

Summary

Maks Pleteršnik gained his primary school education in Pišce (today Maks Pleteršnik Primary School, Pišce), attended grammar school in Celje (1851–1859), and in Vienna studied classical philology and Slavic Studies. He upgraded his understanding of lexicography with Franc Miklošič. He worked in Maribor, Celje

and Trieste, and was employed as professor at the only Slovene grammar school in Ljubljana. He filled his students, who had enormous respect for him, because he led them by example of love for the mother tongue and in “consistency for living by values and faith”, with enthusiasm about learning languages, and linked the Slovene language with patriotism and an honest (Christian) life. Pleteršnik is synonymous with Slovene language and culture: “He gave the country his treasures, he unveiled to it the richness of the Slovene language.”

In the second half of the 19th century he denounced the “dead-end” route leading to a linguistic apostasy and to the replacement of Slovene language with that time global German which provided “special privileges and privileged positions” to its selected users (language of public use), or with the pan-Slavic or even earlier Illyria language in literature (language of literature). Pleteršnik knew that Slovene writers were in the post-Prešeren period capable of conjuring any content in Slovene in a manner that preserved its high literary value. For Pleteršnik, Slovene became a language we have a moral duty to preserve, and we should make sure it is not used merely for basic communication in the “domestic environment”. We need to understand that Pleteršnik was not “only” a middle school professor and Latin and Slovene, that he was not an “only” but much more than that. He was a man who understood that without the Slovene language there is no Slovenes! Naturally, he was not the first to think this way...If he were the first one, Slovene as a language might have disappeared entirely. Megiser, a German scholar and lexicographer, became extremely appreciative of the Slovene language in 1592, when he observed the effect the 1584 translation of the Holy Bible into Slovene (the Upper Carniola dialect) had on Slovenes. He marvelled at it and had great respect for it, also due to its ranking ninth (!) European (and therefore also world) language with its own grammar in 1584.

We should ask ourselves today if we understand the importance of this act, namely that a foreigner placed the not yet ten-year-codified Slovene language into a dictionary of the most respected contemporary languages (Megiser’s Latin-German-Slovene-Italian quadrilingual dictionary). The rectors of 21st century Slovene universities have forgotten about this and are trying to push Slovene out of Slovene university classrooms. Additional questions are: what does the anglicisation of Slovene higher education achieve? What is happening behind the scenes with respect to the Law on Higher Education (Articles 8 and 15)? Can we not learn from history!? Are we not cognisant of people who understood the role and significance of the mother tongue in education and in public use in general? Pleteršnik was clear – the replacing of Slovene (also in higher education) is a tremendous mistake, it is a tragedy for the Slovene language, the Slovene nation and its culture.